

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО РЕКТОРА КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ МОЙСЕЯ
(БОГДАНОВА – ПЛАТОНОВА) В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ
ПОЧАТКУ ХІХ СТ.**

У статті досліджуються напрямки діяльність першого ректора Київської Духовної Академії Мойсея (Богданова – Платонова) та його вплив на формування мережі духовних шкіл в Україні початку ХІХ ст.

Ключові слова: академія, бібліотека, богослів'я, братська школа, наука, освіта, реформа, секуляризм, семінарія, університет, училище, церква.

Становлення та розвиток молоді суверенної держави в сучасних умовах світової державо-будівничої практики вимагає ефективного генезису не лише суспільно-політичної та економічної формацій, але й, невід'ємно пов'язаної з ним, культурологічної сфери життєдіяльності українського соціуму. Яскравою ж домінантою цього аспекту суспільного життя є національна школа, що своїм корінням сягає духовної освіти, як домінуючого освітнього напрямку попередніх століть. Яскравим прикладом для вивчення витоків формування, становлення та розвитку національної духовної школи є Київська Духовна Академія (КДА) та ціла плеяда видатних культурних діячів, що в різних іпостасях мали відношення до даного навчального закладу: студентів, викладачів, керівників. Не випадково, що саме постать першого ректора і фундатора КДА архимандрита Мойсея (Матія Михайловича Богданова – Платонова) й до нині викликає жвавий науковий інтерес до своєї, неоднозначної в оцінках дослідників, особи.

Метою ж даної наукової розвідки є дослідження основних напрямків діяльності першого ректора Київської духовної академії та його вплив на формування мережі духовних шкіл на Україні початку ХІХ ст.

Дослідженням історії КДА займалися як дореволюційні історики з числа професорів і викладачів самого закладу, так і радянські історики. Слід зазначити, що саме дореволюційні видання на сьогодні залишаються капітальними працями, в яких опубліковано велику кількість актів і документів, а також інші матеріали з історії української вищої духовної школи. Серед дореволюційних істориків цією проблематикою займалися С. Голубев, В. Аскоченський, І. Чистович, Ф. Титов, М. Петров та інші.

За період після 1917 р. деякі дослідження виходили друком за межами України і в них історія КДА висвітлювалася з позицій шанування духовної спадщини і академічної освіти. Натомість, в працях, які були написані в УРСР, головний акцент в дослідженнях історії КДА робився на історію цього закладу до перетворення його в КДА, а особливо наголошувалося на загальному розвитку наук і освіти та спеціально підкреслювався інтернаціональний характер закладу. В останні роки в Україні почали з'являтися нові авторські дослідження та інші публікації.

Історія створення і розвитку КДА, як центру християнської освіти, неподільно зв'язана з історією Києва і України. Після з'єднання Лаврської та Братської шкіл митрополитом Петром Могилою, дякуючи його організаційним і енергійним трудам, за відносно невеликий проміжок часу, цей навчальний заклад, який пізніше став називатись Києво-Могилянською Духовною Академією, досяг великих результатів.

Практика життя ставила перед необхідністю розвитку освіти, науки, збільшення бібліотек і загалом освічених людей. Організуючи вищу школу, митрополит Петро Могила прагнув, перш за все, забезпечити її високоосвіченими вчителями. Не обмежуючись власними спеціалістами, він командировав молодих людей для навчання в кращі університети Європи. Члени викладацької корпорації, будучи духовними особами, тобто в священному сані, і в той же час вченими-мислителями, були знайомі з сучасними для них викладами богослів'я,

філософії та інших наук. Починаючи з XVIII століття в Російській імперії, до складу якої входив Київ, проникає рух спрямований на відділення світської культури від церковної, пізніше названий – секуляризмом. Наукові відкриття спонукали вчених робити нові висновки, дивитись на проблеми з інших точок зору.

Типовим для XVIII століття є протиставлення Бога і церкви серед представників нових течій. Сам же секуляризм, будучи носієм боротьби проти церкви, поступово набирив форми нової релігії. На території Російської імперії це особливо сильно проявилось у вигляді сектантства. Як один із проявів секулярного впливу на суспільство постала і необхідність реформи освіти, в тому числі і духовних шкіл. Для них були розроблені нові статuti, складені нові програми і змінена схема підпорядкування.

На теренах Російської імперії були відкриті чотири вищі спеціалізовані духовні навчальні заклади, яким підпорядковувались духовні семінарії та училища: Санкт-Петербурзька Духовна Академія (1809 р.); Московська Духовна Академія (1814 р.); Київська Духовна Академія (1819 р.); Казанська Духовна Академія (1842 р.) [1, с. 549].

Початок XIX ст. для київських духовних шкіл став періодом конструктивних реформ. Після виходу указу Священного Синоду від 14 серпня 1817 року про реформу київсько-навчального округу, за недостатністю професорського складу, стара академія була перетворена на семінарію з діючим у ній новим статутом. Семінарія мала створити необхідні умови для реформованої Академії [1, с. 551].

Урочисте відкриття КДА відбулося 28 вересня 1819 р. після Божественної Літургії в Успенському соборі на Подолі, яку відслужив митрополит Серапіон Александровський. Далі відбувся хресний хід до Києво-Братського монастиря на чолі з генерал-губернатором і урочистості в конгрегаційній залі КДА. Професор Іван Скворцов виголосив промову латинською мовою «Про метафізичне джерело філософії». У нововідкриту Київську Духовну Академію було прийнято на навчання 49 студентів: 26 з українських епархій і 23 з російських [8, с. 311].

За вимогами нового уставу, ректором Академії неодмінно міг бути священнослужитель з науковим ступенем доктора богослов'я. Саме таким вимогам і відповідав випускник Санкт-Петербурзької Духовної Академії, перший ректор КДА архімандрит Мойсей Богданов-Платонов (1819-1823 рр.), який ще будучи ректором Семінарії створив необхідні умови для утворення нового академічного устрою.

З відомих на сьогодні автобіографічних даних ми знаємо, що народився Матвій Михайлович Богданов-Платонов (до прийняття сану) 1783 р. Освіту отримав в Троєце-Сергієвій духовній семінарії. В 1808 р. прийняв монашеський сан. У 1814 р., закінчивши Санкт-Петербурзьку духовну академію зі ступенем магістра, ієромонах Мойсей був у ній на посаді бакалавра словесності три роки. Протягом цього часу він, крім виконання своїх прямих обов'язків, був: членом конференції Санкт-Петербурзької Духовної Академії (з 3 жовтня 1814 р.), членом зовнішнього академічного правління (з 28 червня 1816 р.), бібліотекарем Академії (з 3 червня 1816 р.) [10, с. 193].

Завдяки цьому, ієромонах Мойсей мав можливість дуже добре практично ознайомитися не тільки з навчальним, але й з адміністративним та економічним, життям заново реформованих Академії. Тому не дивно що йому було довірене ректорство спочатку в реформованій Київській Семінарії, а потім і Академії. Практично всі ключові посади теж зайняли нові особи, здебільшого випускники Санкт-Петербурзької Духовної Академії. Серед них потрібно згадати Михайла Леонтовича, який спочатку був інспектором, а потім ректором КДА [7, с. 24].

Першим кроком згідно академічного статуту, повинно було стати створення Академічного правління, яке й почало свою роботу 12 вересня 1819 року в такому складі: ректор – архімандрит Мойсей; інспектор – Михайло Леонтович; економ – протоієрей Петро Максимович; секретар – бакалавр Олександр Максимович [10, с. 173].

Після створення академічного правління, були проведені з 16 по 25 вересня вступні екзамени для створення першого Академічного курсу. Наслідки діяльності ректора, як першого і натхненного організатора нового академічного ладу, які він залишив через своїх учнів та послідовників в Академії, мали свій вплив навіть до 1869 року, тобто до нової реформи [4, с. 487].

За період з 1814 по 1840 рр. курс навчання тривав 4 роки і складався з нижчого і вищого відділень. Нижче включало в себе викладання наступних предметів: філософії (логіка, психологія, метафізика, моральна філософія та історія філософії), загальної словесності, цивільної історії і математики [4, с. 488].

Вище відділення включало богослів'я (догматичне, моральне, викривальне, співбесідне, герменевтику і канонічне право), церковну історію і старожитності зі священною хронологією та географією, церковну словесність. Студенти опановували: Святе Письмо, мови (грецьку, єврейську, німецьку, французьку), факультативно вивчали історичні та фізико-математичні науки. Загалом нараховувалося 19 загальноосвітніх та 2 фахових дисципліни. З 1841 р. додано патристику (патрологію), а з 1867 р. – педагогіку. Серед дисциплін були і богословські, і світські науки [4, с. 489].

Як талановитий та високоосвічений ректор, професор, архімандрит Мойсей відразу поставив науку в реформованій Академії на належну висоту. Підготував цілий ряд видатних послідовників, з яких деякі склали окрасу та славу КДА, зокрема, Інокентій Борисов [5, с. 428].

Один з дослідників історії КДА Л.С. Мацеєвич, оцінюючи значення архімандрита Мойсея, прийшов до висновку; «що стосується Київської Духовної Академії то він перший з ректорів її не тільки по часу, але й по суті справи, по плідним справам свого керівного впливу та своєї невтомної трудової діяльності. Він був справжнім будівельником» [3, с. 412]. Архімандрита Мойсея можна по праву назвати засновником богословської науки в новій Академії. В своїй промові при відкритті Академії він наголошує на розумінні цілі реформованої академічної освіти і спонукає вихованців до більш ретельного внутрішнього християнського вдосконалення [3, с. 423].

Будучи ректором, архімандрит Мойсей був не тільки керівником та адміністратором Академії, але й керівником зовнішнього правління, яке поширювалось на семінарії, яких було п'ятнадцять з підлеглими їм училищами.

Як у внутрішньому, так і в зовнішньому управлінні перед керівником було багато не вирішених питань, що вимагали нагального розгляду. На засіданнях правління, які проходили дуже часто, піднімалось по 20-30 питань, які повинні були вирішуватись у першу чергу. Архімандрит особисто слідкував за діловодством, інколи власноручно добавляючи в журнали записи та роблячи поправки.

Будучи професором богослів'я, архімандрит Мойсей займався і викладацькою діяльністю. Протягом першого навчального курсу він читав вихованцям Священне Письмо, але не латиною, а російською мовою, що само по собі було нововведенням. Відомо, що при нез'ясованих обставинах, лекції архімандрита Мойсея прочитав архієпископ Філарет (Дроздов) і 12 липня 1821 року, як член Комісії духовних Училищ, передав рукопис на розгляд Комісії, зі своєю схвальною рецензією. За свої лекції архімандрит Мойсей отримав ступінь доктора богослів'я [9, с. 96].

Протягом наступного навчального курсу (1821-1823 рр.) архімандрит Мойсей читав: «Введення в богослів'я», «Догматичне богослів'я» в старшому відділенні. Взавши за зразок програму викладання архімандрита Мойсея, її наслідували Інокентій Борисов, Дмитрій Муратов, Макарій Булгаков. Програма богословських наук, за якою викладали в Київській духовній Академії протягом 30 років після реформи, базувалась саме на лекційних курсах Матвія Михайловича Богданова-Платонова [9, с. 124].

Архімандрит Мойсей був не тільки професором богословських наук, а й керівником-наставником інших викладачів реформованої Академії в викладанні ними своїх дисциплін. Поширена думка, що архімандрит Мойсей і пізніше, доки на чолі київської митрополії був Серапіон, як керівник і попечитель, сильно впливав на напрямок навчального життя Академії.

Архімандрит Мойсей сам особисто підбирав викладачів для Академії. Дякуючи гарним відносинам з обер-прокурором Священного Синоду князем Голіциним, голос архімандрита мав вагу в виборі кандидатів на Київську кафедру. Серед викладачів КДА було багато випускників Санкт-Петербурзької Духовної Академії та Московської Духовної Академії. По закінченні першого повного курсу Академії (1819-1823 рр.), архімандрит Мойсей збільшив склад академічної корпорації за рахунок кращих випускників першого курсу реформованої Київської Академії для викладацької діяльності [9, с. 128].

Комісія духовних Училищ 20 вересня 1823 р., після розгляду клопотання академічного правління, затвердила магістрів першого курсу Київської духовної Академії на посаду бакалаврів:

- Якова Михайлова по класу богословських наук;
- Платона Ставрова по класу церковного красномовства;
- Карпа Грузина по класу філософських наук;
- Андрія Граникова по класу громадянської історії;
- Івана Грузина по класу єврейської мови;
- В. Орлова по класу грецької та французької мови [1, с. 321].

Про спрямування діяльності Ректора може зазначити відзив новопризначеного на Київську кафедру митрополита Євгенія Болховітінова (1822 рік) після перевірки ним освітнього рівня вихованців Академії [3, с. 428]. Про стан навчання в КДА при архімандриті Мойсеї є збережений відзив перевіряючого. Так, літом 1822 р., за дорученням Комісії духовних училищ, КДА ревізував митрополит Євгеній Болховітінов, який незадовго до того став керувати київською митрополією. 20 серпня 1822 р. Болховітін доповідав Комісії духовних Училищ, що він провів ревізію Академії від 20-28 червня і що «на іспитах, зроблених студентам обох відділень, він виявив, що всі учні обдаровані, а по гарним успіхам видно, що й наполегливі в вивченні дисциплін. Навчання проходить по конспектам. Студенти, особливо направлені з семінарій, більш талановиті і наполегливі і відзначаються кращими знаннями з предметів, але не вистачає книг. По цій причині студенти весь вільний час переписують матеріал вручну, а читанню книг приділяють мало часу» [3, с. 431].

Внаслідок такого відзиву, Комісія духовних Училищ 17 травня 1823 р. зобов'язала академічне правління і особливо ректора «прийняти діяльні міри для полегшення студентам вивчення дисциплін, для цього треба зробити: каталог книг, які потрібно надрукувати з попереднім узгодженням з вищим начальством; в випадку, якщо не вистачає готових книг, то уроки викладати «и наблюдать такую краткость, каковая только совместна с основательным академическим учением» [3, с. 432].

Характеризуючи КДУ в цілому і викладачів та студентів зокрема, Болховін говорив: «я долго поставляю отдать всем учащим в Киевской Академии за тщательное попечение об образовании учащихся у них студентов, казавшихся примерными в успехах и весьма благонадежными пользе церкви» [3, с. 433]. Особливо наголошував на «невтомній ревності» в діяльності ректора КДА архімандрита Мойсея.

Керуючись позитивним відгуком митрополита, Комісія духовних Училищ 27 серпня 1823 року внесла клопотання про нагородження архімандрита Мойсея орденом св. Володимира 3-го ступеня, який він отримав 1 березня 1824 р. Для нормального функціонування Академії були відремонтовані всі необхідні споруди, які дісталися у спадок від старої Академії, а також був збудований новий корпус. Всі ремонти, перебудови старих приміщень та будівництво нових велося під наглядом архімандрита Мойсея, частина літом 1819 року, частина протягом двох наступних років 1820 та 1821 [3, с. 434].

Весною 1822 р. почалося будівництво нового трьохповерхового корпусу. План будівлі і самі будівельні роботи були під контролем безпосередньо ректора. Перший проект корпусу, який подав архітектор Меленський, академічному правлінню, Комісія духовних Училищ не затвердила та замінила його іншим проектом, який зробив Санкт-Петербурзький архітектор Шарлеманем. Місцем для будівництва була обрана південно-західна сторона Києво-братського монастиря. Після отримання дозволу Комісії духовних Училищ 10 жовтня 1821 р., академічне правління приступає до підготовки для облаштування нового корпусу [3, с. 435-436].

Будівництво корпусу йшло швидко. Вже в 1822 р. були зроблені всі чорнові роботи, а наступного 1823 р., з початком нового навчального року, деякі приміщення були введені в експлуатацію. Всі роботи проводились під пильним наглядом архімандрита Мойсея, який весь вільний від адміністративних та навчальних лекцій час проводив на будівництві.

Архімандрит Мойсей залишався ректором КДА до 31 грудня 1823 р. і до останнього дня дбав про розвиток і репутацію ввіреного йому закладу, перетворюючи його на православний навчальний заклад високого рівня.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що за роки перебування на посаді

ректора архімандрита Мойсея в Київській Духовній Академії склалася солідна богословська, філософська та історична школи на чолі з відомими церковними діячами. Сам же розвиток і поглиблення богословського курсу в КДА пов'язаний з іменем Мойсея Богданова-Платонова.

З часом Київська Духовна Академія перетворилася в передовий центр церковної науки і освіти, маючи високого рівня науковців, праці яких актуальні і донині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отд. III (1796-1869 гг.). – Т. 2 (1804-1808 гг.). – С предисл., введением и прим. Ф.И. Титова. – К.: Тип. И.И. Чоколова, 1911. – 944 с.
2. Булгаков С. В. Настольная книга для священно-церковнослужителей / Булгаков С.В. – Киев, 1913. – 412 с.
3. Голубев С. Несколько страниц из новейшей истории Киевской Духовной Академии / С. Голубев. – Киев, 1907. – 527 с.
4. Жуковський А. Вклад Київської Духовної академії та її «Трудів» на культурному і богословському відтинках / А. Жуковський // Хроніка 2000. – К., 2000. – Вип 37-38. – С. 482-500.
5. Макарій (Булгаковъ). История Киевской духовной академии / Макарій (Булгаковъ). – СПб, 1943. – 732 с.
6. Православная богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь: в 12 т. [под ред. А.П. Лопухина, Н.Н. Глубоковского]. – СПб., 1900-1911. – Т. 3. – 912 с.
7. Рибинський В. П. До історії Київської Духовної Академії: Курс 1887-1891 рр. Спогади / В.П. Рибинський // Хроніка 2000. – 1997 – № 17-18. – С. 23-27.
8. Родосский А. С. Биографический словарь студентов первых XXVIII курсов Санкт-Петербургской духовной академии. 1814-1869 гг. / А.С. Родосский. – СПб., 1907. – 381 с.
9. Титов Ф. Преобразование духовных академий в России в XX веке / Ф. Титов. – Киев, 1906. – 136 с.
10. Толстой Ю. В. Списки архиереев и архиерейских кафедр иерархии Всероссийской со времени учреждения Святейшего Правительствующего Синода (1721–1871 гг.) / Ю.В. Толстой. – Москва, 1872. – 248 с.
11. Чистович И. Руководящие деятели духовного просвещения в России в XIX столетии / И. Чистович – СПб., 1894. – 378 с.

Дмышук О. Деятельность первого ректора Киевской Духовной академии Мойсея (Богданова-Платонова) в контексте социокультурных процессов начала XIX века.

Статья исследует направления деятельности первого ректора Киевской Духовной академии Мойсея (Богданова-Платонова) и его влияние на формирование сети духовных школ в Украине начала XIX века.

Ключевые слова: академия, библиотека, богословье, братская школа, наука, образование, реформа, секуляризм, семинария, университет, училище, церковь.

Dmyshuk O. The first Rector of the Kiev spiritual Academy Mojsea (Bogdanov-Platonov) in the context of the socio-cultural processes beginning 19 th century.

This article investigates the activities of the first Rector of the Kyiv spiritual Academy Mojseā (Bogdanov-Platonov) and its influence on the formation of a network of spiritual schools in Ukraine beginning of XIX century.

Keywords: academy, library, bogoslov'e, brother school, science, education, reform, secularism, Seminary, university, school, church.

Одержано 15.11.2012